

RUTH ROSENBAUM

1907-data śmierci nieznana

Nauczycielka, dyrektorka gimnazjum żydowskiego w Wolnym Mieście Gdańsku. Urodziła się 1 lutego 1907 roku w Gdańsku, a zmarła prawdopodobnie w latach dziewięćdziesiątych w Izraelu.

Rosenbaum pochodziła z wpływowej gdańskiej rodziny o naukowych tradycjach. Odebrała staranne wykształcenie (prawdopodobnie w Niemczech) i po powrocie do Gdańska starała się o etat nauczycielski w szkole. Nie została zatrudniona z uwagi na pochodzenie – w Gdańsku w latach trzydziestych dominowały już antysemityczne wpływy partii nazistowskiej. Dlatego, po odbyciu wstępnej praktyki w gdańskiej Żydowskiej Szkole Ludowej, zdecydowała się założyć własne gimnazjum, które powstało w kwietniu 1934 roku. Ruth Rosenbaum od początku była jego jedyną dyrektorką. Pierwszą siedzibą szkoły była prywatna, już nieistniejąca, kamienica rodziny Rosenbaumów przy ul. Dominikswall 5 (dziś fragment Wałów Jagiellońskich). Znaleźli w niej zatrudnienie nie tylko nauczyciele żydowscy, ale także niechętne nazistom osoby. W listopadzie 1934 roku Rosenbaum uczestniczyła między innymi w konferencji pedagogicznej we Frankfurcie, poświęconej kierunkom rozwoju szkolnictwa żydowskiego.

W 1936 roku, z uwagi na rosnącą liczbę uczniów, szkoła przeniosła się do nowej siedziby na dzisiejszej ulicy Dębinki 1 w Gdańsku-Wrzeszczu. Była to duża willa z ogrodem uprawianym w dużej mierze przez uczniów Gimnazjum. W nowej siedzibie powstały aula, stołówka, laboratorium i klasy warsztatowe. Zajęcia prowadzone były w duchu postępowego syjonizmu, to jest ruchu społecznego i politycznego dążącego do odtworzenia żydowskiego państwa narodowego na terenie starożytnego Izraela. Rosenbaum stworzyła także w szkole amatorski teatr, o którym wspominał w Dziennikach ślimaka pisarz Günter Grass. W 1937 roku osiągnięto najwyższą liczbę uczniów – ponad 200 osób. Od tego czasu liczba uczniów zaczęła wyraźnie spadać, głównie przez postępującą emigrację zamożniejszych żydowskich rodzin z Gdańska. Placówka ostatecznie zakończyła swą działalność w kwietniu 1939 roku, kiedy to zdało maturę pierwsze osiem osób, które rozpoczęły naukę jeszcze w 1934 roku. Budynek szkoły istnieje do dziś, do niedawna był częścią Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

Rosenbaum opuściła Gdańsk w kwietniu 1939 roku, wyemigrowała do Izraela, prawdopodobnie przez Francję, gdzie od listopada wcześniejszego roku przebywali jej rodzice. Jej dokładne wojenne i powojenne losy nie są znane. Zgodnie z literacką relacją Günтера Grassa, mieszkała z matką w Hajfie, w mieszkaniu pełnym gdańskich pamiątek.

Bibliografia

Echt S., *Dzieje Żydów gdańskich*, Gdańsk 2012.
Grass G., *Z dziennika ślimaka*, Gdańsk 1991.

Autorka: Anna Sadowska

BOŻENA RYBICKA-GRZYWACZEWSKA

1957-

Gdańska społeczniczka, działaczka demokratycznej opozycji w okresie PRL. Urodziła się 10 września 1957 w Gdyni.

W 1976 roku ukończyła Technikum Gastronomiczne w Gdańsku jako specjalistka w zakresie technologii żywienia. Tuż po zakończeniu nauki podjęła pracę w Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem” w Gdańsku, prowadzącej działalność handlową, produkcyjną i usługową. W tamtym czasie, jako kilkunastoletnia dziewczyna, włączyła się w działalność opozycyjną. Początkowo zdecydowała się na współpracę z Komitetem Obrony Robotników, gdzie przepisywała na maszynie oświadczenia i biuletyny, co umożliwiała ich rozpowszechnianie. Następnie uczestniczyła w Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela.

W 1978 roku Bożena Rybicka, wraz z Magdaleną Modzelewską oraz Anną Parchimowicz, wyraziła swój sprzeciw wobec więzieniu działacza Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża Błażeja Wyszowskiego, organizując codzienne modlitwy w Bazylice Mariackiej w jego intencji. To wydarzenie poruszyło mieszkańców Gdańska, którzy coraz liczniej przybywali na każdą z liturgii. Dwa lata później działaczki ponownie zorganizowały modlitwy w intencji kolejnych aresztowanych, Dariusza Kobzdeja i Tadeusza Szczudłowskiego.

Pod koniec lat siedemdziesiątych Bożena Rybicka współzakładała Ruch Młodej Polski, w ramach którego współorganizowała niezależne manifestacje w Gdańsku, z okazji między innymi rocznic grudnia '70, 11 listopada czy 3 maja. Głównymi celami RMP były: obrona praw człowieka oraz odzyskanie przez Polskę pełnej suwerenności.

W sierpniu 1980 roku uczestniczyła w strajku w Stoczni Gdańskiej, w trakcie którego razem z Magdaleną Modzelewską prowadziła codzienne modlitwy w pobliżu Bramy nr 2 Stoczni Gdańskiej im. Lenina, podnosząc na duchu strajkujące osoby. Udział w modlitwie jednoczył ludzi zgromadzonych po obu stronach bramy. Po podpisaniu porozumień strajkowych wspólnie z Modzelewską prowadziła sekretariat Lecha Wałęsy. W wyniku ogłoszenia stanu wojennego musiała przebywać w ukryciu do czerwca 1982 roku.

W latach 1984–1988 wraz z mężem, Maciejem Grzywaczewskim, mieszkała we Francji. Mimo wyjazdu kontynuowała współpracę z Lechem Wałęsą, pełniąc rolę jego przedstawicielki w rozmowach z wydawcami francuskimi. Współdziałała z pismem „Kontakt” w Paryżu i z Biurem Koordynacyjnym „Solidarności” za Granicą w Brukseli. W 1985 roku wraz z dr Aliną Magolis-Edelman założyła Fundusz SOS Pomoc Chorym w Polsce, zajmujący się tak sprowadzaniem do zagranicznych klinik chorych z Polski na leczenie, jak i lekarzy na staże medyczne. Po powrocie do kraju kontynuowała pomoc potrzebującym, angażując się w tworzenie Stowarzyszenia Pomocy Osobom Autystycznym oraz Stowarzyszenia Wspólny Dom.

W 2006 roku została odznaczona, między innymi Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski oraz dziesięć lat później Krzyżem Wolności i Solidarności. Obecnie kieruje Gdańską Fundacją Dobroczynności.

Bibliografia

Dzido M., *Kobiety Solidarności*, Warszawa 2016.

Kazański A., *Bożena Rybicka-Grzywaczewska*, http://www.encysol.pl/wiki/Bo%C5%BCena_Rybicka-Grzywaczewska. Dostęp: 14.10.2018.

Kijewska B., *Kobiety demokratycznej opozycji 1976–1980*, [w:] W. Polak, J. Kufel, P. Ruchlewski, *Opozycja demokratyczna w PRL w latach 197–1981*, Gdańsk 2012, str. 239–246.

Redakcja „Encyklopedii Gdańska”, *Rybicka-Grzywaczewska Bożena*, https://www.gedanopedia.pl/index.php?title=Rybicka-Grzywaczewska_Bozena. Dostęp: 14.10.2018.

Sandecki M., *Wtedy nikt nikomu nie mówił „pan tu nie stał”. Bożena Rybicka-Grzywaczewska o swojej solidarności przez małe „s”*, <http://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35612,22307191,wtedy-nikt-nikomnie-mowil-pan-tu-nie-stal-bozena-rybicka-grzywaczewska.html>. Dostęp: 14.10.2018.

Autorka: Maria Murawska

MAJA SAKOWSKA-KRZENCESSA

1935-

Nadleśnicza, żeglarka, podróżniczka.

Urodziła się w 1935 roku w Borach Tucholskich w Nadleśnictwie Dąbrowa, gdzie jej tata Zdzisław Sakowski był nadleśniczym. Mama, Anna Sakowska z domu Długońska, pierwsza maturzystka w Starogardzie Gdańskim, była chemiczką i jedną z założycielek Gimnazjum w Kartuzach.

Szkołę podstawową skończyła w Darżlubiu, Gimnazjum w Sopocie, studia z kolei w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu, na Wydziale Leśnym. Uczęszczała również do Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Pracę magisterską napisała o łowiectwie i ochronie lasów, choć jak sama przyznała: „Gdy zobaczyłam, jak umiera sarna, jak ciekną jej łzy, płakałam razem z nią. I przestałam strzelać” (Łaszyn 2005: 123).

Podjęła pracę w Nadleśnictwie Chylonia. W 1968 roku została mianowana na stanowisko nadleśniczego w Nadleśnictwie Wieżyca, stając się tym samym trzecią w Polsce, a pierwszą w regionie, kobietą pełniącą tę funkcję. Bardziej poprawną nazwą jej roli byłoby raczej: nadleśnicza. Fakt ten sprawił, że przez wiele lat rozpisywały się o niej gazety, między innymi „Panorama Północy”, „Zwierciadło” i wiele innych. „[...] od dziennikarzy nie mogłam się opędzić [...]. Byłam na topie. Tak jak kobieta na traktorze. I kosmonautka za miedzą” (Łaszyn 2005: 124). W Wieżycy mieszkała na odludziu, początkowo sama, a później z córką Moniką. Jak wspomina córka: „[...] mieszkaliśmy same w tym ogromnym domu, a mama cały czas trzymała pod łóżkiem dubeltówkę”. Nie narzekały jednak na brak towarzystwa, gdyż pani Maja była osobą niezwykle towarzyską i otwartą. Po terenie nadleśnictwa Maja Sakowska poruszała się głównie starym motocyklem, tak zwaną SKL-ką. W 1974 roku przeniosła się do Nadleśnictwa Kartuzy, gdzie została nadleśniczą terenową ds. lasów niepaństwowych. Opiekowała się tam blisko jedenastoma hektarami lasów i dwudziestoma wsiami z niemal czterema tysiącami właścicieli. Tam też zaprojektowała parking leśny z zadaszeniami w formie grzybów i stację turystyczną w Leśnictwie Sianowo, które na jej cześć nazwano „Majką”. W 1982 roku została naczelniczką wydziału ochrony lasów w Okręgowym Zarządzie Lasów Państwowych (dzisiejsza Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych). W 1995 roku przeszła na emeryturę, ale nawet po niej, już na pół etatu, nadal doglądała i opiekowała się Parkami: Trójmiejskim, Kaszubskim i Wdzydzkim; dodatkowo w gdańskich szkołach jeszcze przez wiele lat spotykała się z uczniami oraz uczennicami, żeby opowiadać o rezerwach przyrody i parkach. Działała w Stowarzyszeniu Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa, Polskim Towarzystwie Leśnym oraz w Ruchu Obrony Lasów Polskich.

W 1992 roku otrzymała Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Jej inną pasją był sport, a zwłaszcza żeglarstwo i narciarstwo. Żeglarstwem zaraziła się w 1960 roku w klubie żeglarskim Gryf. Zdobyła patent sternika jachtowego, żeglowała po Bałtyku i Morzu Egejskim. W 2002 roku wraz z poznaną w klubie żeglarskim koleżanką Bożeną zjechały w 48 dni całe Stany Zjednoczone - blisko 18 000 kilometrów, zwiedzając głównie tamtejsze Parki Narodowe. Druga pasja, narciarstwo, była tym, czym pani Maja zajmowała się jeszcze długo na emeryturze. Najbliżsi wciąż pamiętają, jak całkiem niedawno jako niespełna osiemdziesięciolatka szusowała po stokach Wieżycy. Dziś mieszka w Oliwie w mieszkaniu z widokiem na las.

Bibliografia

Łaszyn I., *Maja Sakowska-Krzencessa, [w:] Znani Nieznani. Opowieści o Gdańszczanach. Tom 2*, Gdańsk 2005, s. 123-128.

Nadleśnictwo Kartuzy, *Poznaj Leśnictwo Sianowo. Tutaj znajduje się słynny wielki grzyb*, http://expresskaszubski.pl/pl/656_lasy_zapraszaja/26901_poznaj_lesnictwo_sianowo_tutaj_znajduje_sie_slynnny_wielki_grzyb.html. Dostęp 16.10.2018.

Rozmowa z Moniką Krzencessą-Ropiak, córką, przeprowadzona przez autorkę biogramu w dniu 15.10.2018.

Autorka: Anna Zielińska-Fedoruk

MARIANNA SANKIEWICZ

1921-2018

Elektroniczka, nauczycielka akademicka.

Urodziła się 26 września 1921 roku w Przerośli na Suwalszczyźnie. Ukończyła szkołę powszechną i gimnazjum w Suwałkach. Pod koniec II wojny światowej cudem uniknęła śmierci z rąk radzieckiego oficera. Dwudziestego trzeciego lutego 1945 roku rozpoczęła pracę w Polskim Radiu w Warszawie, ale już we wrześniu przeniesiono ją do powstającej właśnie rozgłośni w Gdańsku, gdzie pracowała na stanowisku inżyniera ruchu i odpowiadała między innymi za techniczną stronę funkcjonowania stacji. Równocześnie rozpoczęła studia na inaugurującej działalność Politechnice Gdańskiej na Wydziale Elektrycznym, gdzie w 1950 roku obroniła pracę magisterską. Dwa lata później uzyskała etat starszego asystenta w Katedrze Radiotechniki Nadawczej na Wydziale Łączności. W 1958 roku objęła stanowisko adiunkta, a następnie wykładowczyni i starszej wykładowczyni w Katedrze Radiokomunikacji. Napisała pracę doktorską *Opór ujemny opornościowo stabilny*, którą obroniła w 1968 roku. Od 1970 roku pracowała już jako docentka.

Pani doc. dr inż. Marianna Sankiewicz była osobą wybitnie zasłużoną dla Politechniki Gdańskiej. Przez wiele lat pełniła funkcję prodziekana do spraw studenckich, a także prorektor do spraw kształcenia w ciężkim okresie stanu wojennego. Poza tym powołała do życia specjalność inżyniera dźwięku, nazywaną wcześniej elektrofonią. Do jej zasług można zaliczyć także zainicjowanie rekonstrukcji lwich głów zdobiących fasadę Gmachu Głównego Politechniki Gdańskiej, które zostały zniszczone w 1945 roku podczas działań wojennych.

W 1991 roku została pierwszą przewodniczącą polskiej sekcji AES – Audio Engineering Society, światowego towarzystwa naukowego zajmującego się inżynierią dźwięku. Cztery lata później wybrano ją na dwuletnią kadencję wiceprezydent AES ds. Europy Centralnej. Podczas pełnienia tej funkcji doprowadziła do utworzenia się nowych sekcji stowarzyszenia w kilku kolejnych krajach.

Była uwielbiana przez swoich studentów, dla wielu z nich stała się ogromnym autorytetem. W kontaktach z nimi charakteryzowała się zrozumieniem, cierpliwością i życzliwością. W czasie stanu wojennego pomagała studentom zaangażowanym w działania opozycyjne. Interesowała się także losami byłych podopiecznych. Z wieloma z nich utrzymywała bezpośredni kontakt i mobilizowała ich do różnych przedsięwzięć na rzecz uczelni. To dzięki jej inicjatywie wielu absolwentów po otwarciu własnych firm składało darowizny na rzecz Politechniki, przeznaczone na przykład na wyjazdy studentów na zagraniczne konferencje.

Sama również nie była bierna; zawsze niezwykle ofiarnie pomagała potrzebującym. „Inwestowanie w młodzież to kapitał” (Jankowski 2011: 52) – mawiała i wspierała młodych ludzi, jak tylko potrafiła: finansowo, pozwalając mieszkać pod swoim dachem, czy też zapewniając wsparcie duchowe.

W 2011 roku, z okazji jej dziewięćdziesiątych urodzin, absolwenci wydali poświęconą jej publikację *Marianna Sankiewicz. Dała nam skrzydła....*

Zmarła 29 maja 2018 roku. Została pochowana na Cmentarzu Centralnym Srebrzysko w Gdańsku.

Bibliografia

Marianna Sankiewicz. Dała nam skrzydła...., pod red. P. Janikowskiego, Gdańsk 2011.

Autorka: Agnieszka Murgrabia

DANUTA HELENA SIEDZIKÓWNA ps. „INKA”

1928-1946

Leśniczka, sanitariuszka, łączniczka AK, urodziła się 3 września 1928 roku we wsi Guszczewina na Podlasiu.

Dorastała w patriotycznej atmosferze, co miało wpływ na jej życiowe wybory. Po wybuchu wojny jej ojciec, Waław, został zesłany w głąb Rosji, gdzie pracował w kopalni złota. Po zwolnieniu z obozu dołączył do formowanej armii Generała Andersa, ale wycieńczenie organizmu spowodowało jego śmierć w Teheranie. Matka, Eugenia, współpracowała z Armią Krajową (AK), za co została aresztowana przez Gestapo, a później rozstrzelana. W grudniu 1943 roku, już po śmierci rodziców, Danuta wraz z siostrą Wiesławą wstąpiły do AK i przeszły szkolenie medyczne. W tym czasie niespełna szesnastoletnia dziewczyna łączyła działalność w konspiracji z pracą w nadleśnictwie w Narewce (obecnie województwo podlaskie). Na okres swej kilkuletniej służby młoda leśniczka przyjęła pseudonim „Inka”.

W czerwcu 1945 roku wraz z innymi pracownikami nadleśnictwa została aresztowana przez służby Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRR (NKWD) pod zarzutem współpracy z niepodległościowym podziemiem. W trakcie transportu do Białegostoku konwój został zaatakowany przez partyzantów, którzy uwolnili więźniów. Danuta postanowiła dołączyć do 5. Wileńskiej Brygady AK. Służyła jako sanitariuszka, łączniczka, a niekiedy jako wywiadowczyni. Jesienią, po rozformowaniu zgrupowania, powróciła do życia w cywilu. Podjęła naukę w gimnazjum, a niedługo potem rozpoczęła pracę w nadleśnictwie Miłomłyn. Nie ujawniła władzom swoich konspiracyjnych związków pomimo ogłoszonej amnestii, przez co nieustannie wisiała nad nią groźba zdemaskowania przez Urząd Bezpieczeństwa (UB). Z końcem zimy 1946 roku ponownie dołączyła do oddziału, który prowadził w tym czasie działania na terenie ówczesnego województwa gdańskiego. Brała udział w wielu akcjach, również w starciach z milicjantami i ubekami. Ostatnią okazała się wyprawa do Gdańska, w trakcie której „Inka” miała zdobyć lekarstwa. Została aresztowana w jednym z mieszkań we Wrzeszczu.

Poddano ją śledztwu, którego celem było uzyskanie informacji na temat oddziału partyzanckiego dowodzonego przez przedwojennego oficera, majora Zygmunta Szendzielarza, ps. „Łupaszko”. Nie wydała współtowarzyszy broni. Na podstawie fałszywych zeznań i spreparowanych dowodów nastolatka została pozbawiona praw publicznych oraz skazana wyrokiem sądu na śmierć. 28 sierpnia 1946 roku „Inka” wraz z Feliksem Selmanowiczem, ps. „Zagończyk”, została rozstrzelana przez pluton egzekucyjny w podziemiach więzienia przy ul. Kurkowej w Gdańsku. W ostatnich słowach oddała hołd ojczyźnie oraz swemu dowódcy: „Niech żyje Polska! Niech żyje Łupaszko!”.

Miejsce zakopania obu ciał zostało utajnione. Sprawa Danuty Siedzikówny wróciła na wokandę w 1991 roku. Wtedy też uniewinniono ją, wskazując, że działała na rzecz niepodległej ojczyzny. W 2014 roku zostało odnalezione miejsce jej pochówku; dwa lata później odbył się uroczysty pogrzeb państwowy. „Inka” i „Zagończyk” spoczęli na Cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku. Pamięć o nastoletniej bohaterce jest żywa na wielu płaszczyznach. Jej postać prezentowano w licznych publikacjach, w utworach muzycznych oraz w przedstawieniach teatralnych (Na etapie w reżyserii Tomasza Antoniego Żaka z 2000 roku oraz Inka 1946 w reżyserii Natalii Korynckiej-Gruz z 2007 roku). „Inka” stała się też patronką szkół, drużyn harcerskich, ulic oraz skwerów. Za swe zasługi została pośmiertnie mianowana podporucznikiem Wojska Polskiego, natomiast w 2006 roku Prezydent RP Lech Kaczyński odznaczył ją Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Bibliografia

Kruk M., Berendt G., *Patroni naszych ulic. Danuta Siedzikówna „Inka” (1928-1946)*, <https://pamiec.pl/pa/biblioteka-cyfrowa/patroni-naszyc-ulic/15037,Danuta-Siedzikowna-Inka-19281946.html>. Dostęp: 30.09.2018.
Szubarczyk P., *Inka. Dziewczyna niezłomna*, Kraków 2016.

Autorka: Magdalena Stormowska

ŁUCJA SIEMIANOWSKA

1906-1945

Farmaceutka, harcerka i drużynowa I Drużyny Żeńskiej im. Królowej Jadwigi w Gdańsku. Urodziła się w 16 marca 1906 roku w Bydgoszczy.

W Wolnym Mieście Gdańsku ukończyła, jako pierwsza kobieta (Danielewicz, Koprowska, Walicka 1985: 106), gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej, a później farmację w Poznaniu. Po jej ukończeniu wróciła do Gdańska i rozpoczęła pracę w aptece „Pod gdańskim herbem”. Była również aktywną działaczką polonijną oraz harcerską. Organizowała dla harcerek między innymi naukę języka polskiego, historii i kultury polskiej. Część z tych lekcji odbywała się w księgarni Heleny Siemianowskiej, matki Łucji, znajdującej się na ulicy Podwale Staromiejskie 69. Sprzedawano tam głównie polskie książki i podręczniki.

W swej działalności propolskiej Łucja była niezwykle stanowcza, wręcz – niezłomna. Podczas każdego polskiego święta wywieszała w oknie mieszkania narodową flagę. W Wolnym Mieście Gdańsku, zwłaszcza w latach trzydziestych, był to gest niezwykle odważny, gdyż władze niemieckie w mieście z wrogością traktowały wszelkie objawy polskiego patriotyzmu.

Krótko przed wybuchem II wojny światowej Łucja zapisała się do oddziału Przygotowania Wojskowego Kobiet (PWK), działającego przy Klubie Sportowym „Gedania”. Na początku wojny dołączyła zaś do tajnej organizacji konspiracyjnej. Podczas obrony Poczty Polskiej w Gdańsku dostarczała materiałów palnych jej obrońcom. Prócz tego pomagała potrzebującym, rozdając im leki z apteki, w której pracowała, oraz opatrując osoby ranne. Bardzo szybko została wysiedlona przez Niemców do Elbląga, gdzie również pracowała w aptece. Tu także nie zaprzestała swojej działalności – wstąpiła do miejscowej tajnej konspiracji. Dostarczała skierowanym na roboty więźniom z obozu w Stutthofie leki uspokajające oraz wzmacniające, jak również żywność. Zaginęła podczas działań wojennych na początku 1945 roku.

Bibliografia

Danielewicz G., Koprowska M., Walicka M., *Polki w Wolnym Mieście Gdańsku*, Gdańsk 1985.

Drygas A., *Aptekarstwo gdańskie 1399-1939*, Wrocław 1983.

Harcerki 1939-1945, pod red. K. Wyczyńskiej, Warszawa 1983.

Informacja biograficzna „Siemianowska Łucja opracowane na podstawie materiałów źródłowych Elżbiety Zawackiej”, marzec 1980, [w:]

http://kpsc.umk.pl/Content/196170/Siemianowska_Lucja_328_328_Pom.pdf. Dostęp: 20.10.2018.

Zawacka E., *Szkice z dziejów Wojskowej Służby Kobiet*, Toruń 2011.

Autorka: Anna Zielińska-Fedoruk

DŻENNET SKIBNIEWSKA

1915-1992

Dżennet Skibniewska (z domu Dżabagi) – reporterka wojenna, uczestniczka obrony Gdyni, oficer Wojska Polskiego. Urodziła się 8 marca 1915 roku w Petersburgu, zmarła 17 maja 1992 roku w Groznm.

Była córką Wassana Gireja Dżabagi, inguskiego działacza i dyplomaty, oraz Heleny Bajraszewskiej, potomkini polskich Tatarów. Jako czteroletnie dziecko dotarła wraz rodziną drogą dyplomatyczną z Kaukazu do Paryża, gdzie przebywał jej ojciec. Po kilkuletnim pobycie we Francji rodzina Dżabagi przeniosła się do Polski. Skibniewska uczęszczała do warszawskiego gimnazjum Szachtmajerowej. W 1930 roku wstąpiła do paramilitarnej organizacji kobiecej Przystosowanie Wojskowe Kobiet; została aspirantką, potem dowódczynią plutonu. W swej macierzystej szkole wykładała strzelectwo i terenoznawstwo. Wśród jej uczennic były między innymi córki Józefa Piłsudskiego – Wanda i Jadwiga.

W drugiej połowie lat trzydziestych zdecydowała się na pozostanie w Polsce wbrew woli rodziny, która wyjechała do Stambułu. W 1938 roku poślubiła Jana Skibniewskiego, oficera marynarki handlowej i przeprowadziła się do Gdyni. Zamieszkała na Działkach Leśnych, przy obecnej ulicy Wolności 22. Została przydzielona do Morskiego Okręgu Przystosowania Wojskowego Kobiet, w którym pełniła funkcję adiutantki komendantki Aurelii Łuszczkiewicz. W 1939 roku urodził się syn Skibniewskich, Aleksander.

Po wybuchu wojny została zmobilizowana w stopniu porucznika. Organizowała służbę łączniczek i sanitariuszek, koordynowała gromadzenie lekarstw i środków opatrunkowych oraz zbieranie i oprawę kos dla oddziałów gdyńskich kosynierów, tworzyła punkty werbunkowe. W nocy z 13 na 14 września wspólnie z Aurelią Łuszczkiewicz zniszczyła dokumenty sztabu dowództwa ochotniczych oddziałów obrony Gdyni, by nie dostały się w ręce Niemców. Pomimo zakazu hitlerowców, zbierała wraz z gdyńskimi harcerkami rannych i poległych z Kępy Oksywskiej. Została jednak schwytana i dotkliwie pobita. Po kapitulacji wraz z synem wysiedlono ją do Generalnej Guberni, gdzie przystąpiła do Związku Walki Zbrojnej. Po dekonspiracji została zmuszona do ucieczki, w czasie której dotarła do Syrii, gdzie wstąpiła do 3. Dywizji Strzelców Karpackich. Przedostała się ze swoim oddziałem do Włoch, pracowała jako sanitariuszka i reporterka wojenna. Raniona pod Monte Cassino i oddelegowana do miasta Bari, zajmowała się redagowaniem pisma „Dziatwa”, adresowanego do rozproszonych po świecie polskich dzieci.

Po zakończeniu działań wojennych powróciła do Polski z synem. Nie mając przez długi czas informacji o zaginionym mężu, zawarła ponowny związek małżeński z Marianem Wolframem. Urodziła dwie córki – Krystynę i Danutę. W powojennej Polsce jako oficer Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie była niemile widziana przez władze. Utrzymywała się z hafciarstwa i robótek ręcznych. Mieszkała w Wejherowie przy ulicy Harcerskiej 18, następnie w domu „Za Falochronem” na gdyńskim Witominie.

W 1992 roku wyjechała (po raz drugi) na ojczysty Kaukaz, na uroczystość otwarcia fundacji kulturalnej imienia jej ojca, gdzie nagle zmarła. Została pochowana w cmentarzu w Groznm. Jej grób został zniszczony w czasie wojny w Czeczenii w latach 1994-1996. Symboliczny grób Skibniewskiej znajduje się na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim w Warszawie. Jej imię nosi jedna z ulic w Wejherowie.

Bibliografia

Figel, F., *Dżennet znaczy raj*, „30 dni”, 2008, nr 1, s. 46-52.
Miżejewski, C., *Czerwoni kosynierzy gdyńscy*, Gdynia 2010.

Autorka: Anna Sadowska

HALINA SŁOJEWSKA-KOŁODZIEJ

1933-2018

Aktorka teatralna i filmowa, działaczka opozycji antykomunistycznej, działaczka społeczna. Wieloletnia przewodnicząca gdańskiego oddziału Związku Artystów Scen Polskich.

Urodziła się 26 czerwca 1933 roku. Maturę zdała w Bydgoszczy. Jej pierwszym kierunkiem studiów była chemia na Uniwersytecie Warszawskim, ale ostatecznie ukończyła Państwową Wyższą Szkołę Teatralną i Filmową w Łodzi. Występowała w teatrach w Łodzi, Białymstoku, Bydgoszczy, Olsztynie, Krakowie, a także w Teatrze Telewizji. W latach 1966-2000 związana była z Teatrem „Wybrzeże” w Gdańsku. Odegrała w nim ponad 50 ról i wykładała w utworzonym przy nim studium aktorskim. Przygotowała wiele monodramów, które przyniosły jej uznanie krytyki. W 1992 roku przeszła na emeryturę.

Poza pracą artystyczną angażowała się także w działania organizacyjne wokół teatru. Była członkinią Stowarzyszenia Polskich Artystów Teatru i Filmu (SPATiF) – Związku Artystów Scen Polskich i przewodniczącą jego Oddziału Gdańskiego. W czasie swojej prezesury kładła nacisk na integrację środowiska aktorskiego oraz jakość repertuaru i możliwości rozwoju zawodowego aktorów i aktorek. Zajmowała się także kwestiami praw autorskich artystów i artystek teatralnych, otwarciem możliwości kształcenia dla kadry technicznej, przygotowaniem archiwum i innymi kwestiami dotyczącymi teatru. Uczestniczyła w tworzeniu i wprowadzaniu reformy teatralnej w latach siedemdziesiątych – regulowała ona kwestie zatrudnienia i wynagradzania czy też kompetencji dyrektorów. Za jej kadencji na ulicy Mariackiej w siedzibie SPATiF-u powstał klub dla trójmiejskich artystów i artystek. W latach dziewięćdziesiątych została honorową prezeską oddziału.

Działała również w opozycji antykomunistycznej, pod koniec lat siedemdziesiątych uczestniczyła w niezależnych obchodach rocznicy Grudnia 1970 (Kazański A.), a w 1980 roku wraz z aktorkami i aktorami Teatru Wybrzeże występowała dla strajkujących w Stoczni Gdańskiej. Była także współautorką prezentowanego wówczas programu. Po wprowadzeniu stanu wojennego uczestniczyła w bojkocie radia i telewizji; angażowała się także w prace Komitetu Pomocy Internowanym i Aresztowanym. W latach 1982-1988 występowała podczas mszy za ojczyznę organizowanych w gdańskim kościele św. Mikołaja, wieczorach poezji patriotycznej oraz podczas Tygodni Kultury Chrześcijańskiej – kościoły były w tym czasie przestrzenią prezentacji kultury niezależnej. Uczestniczyła w spektaklach teatralnych, wyreżyserowała przedstawienie *Wieczernik*, które prezentowane było w kościołach Gdańska (dwadzieścia dwa przedstawienia) i Warszawy, wyreżyserowała spektakl *Gloria Victis* poświęcony obrońcom Westerplatte. W 1988 roku ponownie występowała dla strajkujących w Stoczni Gdańskiej.

Służba Bezpieczeństwa rozpracowywała ją w ramach akcji „Maska” oraz „Zmienniczka” z powodu prowadzenia „działalności w imprezach artystycznych o wydźwięku antypaństwowym” (Dane osoby...).

Jej mężem był Marian Kołodziej – artysta plastyk i scenograf.

Była wielokrotnie nagradzana i wyróżniana za swoje role. W 2006 roku została odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, rok później Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”. W 2014 roku otrzymała Nagrodę Prezydenta Miasta Gdańska „Neptun” oraz Wielką Pomorską Nagrodę Artystyczną – Gryf Pomorski za całokształt twórczości. W 2016 roku otrzymała Nagrodę Prezydenta Miasta Gdańska w Dziedzinie Kultury. A w 1997 roku odmówiła przyjęcia Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski z rąk Prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego.

Zmarła 1 listopada 2018 roku.

Bibliografia

Aktorzy Teatru „Wybrzeże” w Stoczni Gdańskiej, „Strajkowy Biuletyn Informacyjny »Solidarność«”, nr 12, 30.08.1980.

Dane osoby z katalogu osób „rozpracowywanych”. Halina Zofia Słojewska-Kołodziej, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/125339>. Dostęp 20.11.2018.

Halina Słojewska, <http://encyklopediateatru.pl/autorzy/3891/halina-slojewska>. Dostęp 20.11.2018.

Halina Słojewska, <http://www.hypatia.pl/osoby/halina-slojewska>. Dostęp 21.11.2018.

Kazański A., *Halina Słojewska-Kołodziej*, http://www.encycol.pl/wiki/Halina_S%C5%82ojewska-Ko%C5%82odziej. Dostęp 21.11.2018.

Szanse aktora – rozmowa z prezesem SPATiF Haliną Słojewską, „Litera: magazyn społeczno-kulturalny Wybrzeża”, 1968, nr 5, s. 12–13.

Teatr Drugiego Obiegu. Materiały do kroniki teatru stanu wojennego 13 XII 1981 – 15 XI 1989, opracowanie i redakcja J. Krakowska-Narozniak, M. Waszkiel, Warszawa 2000.

Autorka: Anna Miler

BOŻENA FELICJA MARIA STELMACHOWSKA

1889-1956

Wybitna etnografka, badaczka Pomorza, kaszubszczyzny oraz kultury Słowińców.

Urodziła się 5 września 1889 roku we Wrześni w Wielkopolsce, w wielodzietnej rodzinie inteligenckiej. Dzieciństwo i młodość rozbudziły w niej niezwykłą ciekawość świata, wrażliwość na kulturę i sztukę oraz chęć poszerzania horyzontów i podróżowania. Początki jej zainteresowania Pomorzem związane były z wakacyjnymi wyprawami rodzinnymi nad morze w okolice Dziwnowa oraz na Rugię.

Właściwie całe swoje dorosłe życie poświęciła na edukację zarówno własną, jak i innych – w 1908 roku ukończyła pensję żeńską. Trzy lata później podjęła pracę jako nauczycielka języka polskiego w tajnej szkole w Poznaniu, co kontynuowała aż do roku 1918. W międzyczasie dokształcała się w dziedzinie historii oraz literatury na różnych tajnych kursach. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rozpoczęła studia etnograficzne i archeologiczne w Poznaniu. Tytuł doktora obroniła w 1925 roku, a habilitację otrzymała w 1938 roku na Uniwersytecie Warszawskim. W międzyczasie prowadziła bardzo intensywną działalność naukową i społeczną; redagowała czasopisma *Archiwum Etnograficzne* i *Z otchłani wieków* oraz dział „Ruch Kobiety” w *Tygodniku Poznańskim* – kronikę wielkopolskich organizacji kobiecych. Miała ogromny wkład w zebranie eksponatów etnograficznych dla gdyńskiej Szkoły Morskiej. Często gościła z wykładami i odczytami w innych miastach Polski oraz za granicą. W 1938 roku została odznaczona orderem Polonia Restituta za bezinteresowny wkład w działalność kulturalno-oświatową. Zawsze starała się podążać za swoją pasją – nie wahała się zrezygnować z prestiżowej, lecz jej zdaniem nierozwijającej pracy, jaką było kierowanie Biblioteką Raczyńskich.

Do Pomorza miała sentyment, ale szczególne zainteresowanie regionem miało też związek z dość ubogą w tamtych czasach wiedzą o jego kulturze ludowej. W latach trzydziestych rozpoczęła więc współpracę z Instytutem Bałtyckim, w ramach której prowadziła badania terenowe nad kulturą rybaków, stopniowo zgłębiając inne zagadnienia związane z Kaszubami.

Ciężkie lata drugiej wojny światowej Stelmachowska spędziła częściowo w Warszawie, gdzie wykładała na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich, a częściowo w Poznaniu. Na tyle, na ile pozwalały na to trudne warunki podczas okupacji, kontynuowała działalność badawczą, skupiając się na temacie słowiańskości i polskości Ziemi Zachodnich. Po zakończeniu wojny i powrocie na krótki czas do Poznania, przeniósła się do Torunia, gdzie objęła kierownictwo katedry etnografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i uzyskała tytuł profesora nadzwyczajnego. To właśnie działalność naukowa z tamtego okresu na dobre przypieczętowała jej związek z Pomorzem. Prowadziła wykłady i prelekcje dotyczące rybołówstwa, obrzędów ludowych, sztuki, legend, baśni oraz architektury regionu. Bliskie jej zainteresowaniom były strój i siedmiobarwny haft

kaszubski. Dzieliła się wiedzą zgromadzoną podczas badań oraz podróży pomorzoznawczych, na które co roku od 1948 zabierała toruńskie studenckie Koło Etnografów. Zarażała ich pasją, skrupulatnością w gromadzeniu cennej wiedzy i materiałów badawczych, bez których aktualna wiedza o Pomorzu i Kaszubach byłaby dużo uboższa. Swoją działalnością przyczyniła się też do rekonstrukcji tradycyjnego stroju kaszubskiego, który – po wyjściu z użycia w XIX wieku w związku z rozwojem włókiennictwa – został przez ludność prawie zapomniany.

Jej śmierć 21 listopada 1956 w Toruniu zaskoczyła wszystkich. Planowała jeszcze wiele badań i była w trakcie pisania między innymi kolejnej publikacji dotyczącej stroju kaszubskiego. Kilka tygodni wcześniej udała się wraz z grupą wychowanków na wyprawę badawczą w tereny zamieszkiwane przez Słowińców (odłam ludności kaszubskiej z północno-zachodniej część województwa pomorskiego).

Profesor Stelmachowska ma w swoim dorobku kilkadziesiąt publikacji. Z najważniejszych dla naszego regionu warto wspomnieć o pracach: *Stosunek Kaszub do Polski* (1933) *Sztuka ludowa na Kaszubach* (1937) oraz wydany pośmiertnie *Strój kaszubski* (1959). Dzięki staraniom jej wieloletniej przyjaciółki oraz wspierającej we wszystkich działaniach towarzyski życia, Wandy Brzeskiej, została pochowana w Poznaniu.

Bibliografia

Kaczmarek, Z., *Bożena Stelmachowska*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/bozena-stelmachowska> Dostęp 14.11.2018.

Kukier, R., *Profesor dr Bożena Stelmachowska. Wspomnienie pośmiertne*, „Lud”, 1957, t. 44. s. 480-488. http://cyfrowaetnografia.pl/Content/148/LUD1957_t44-12.pdf. Dostęp 14.11.2018.

Rembiszewska, D.K., *Etnografka o etnografce. Bożena Stelmachowska we wspomnieniach Wandy Brzeskiej*, [w:] red. G. Kubica, K. Majbroda, *Obserwatorki z wyobraźnią. Etnograficzne i socjologiczne piśarstwo kobiet*. Wrocław 2014, s. 287-295.

Ronowska, B., *Bożena Stelmachowska – życiorys prawdziwy wg. Wandy Brzeskiej*, „Rydwan”, 2015, nr 10, s. 157-165.

Stelmachowska B., *Stosunek Kaszub do Polski*, Wyd. Instytutu Bałtyckiego, Toruń 1932.

Stelmachowska, B., *Sztuka ludowa na Kaszubach*. Poznań 1937.

Stelmachowska, B., Burszta, J., *Polskie towarzystwo ludoznawcze, Atlas polskich strojów ludowych*. Część I.Z.2 Strój kaszubski. Wrocław 1959.

Autorka: Natalia Lewandowska

FRANCISZKA SZABLEWSKA

1892-1980

Nauczycielka, kierowniczką szkoły w Chojnicach, organizatorka tajnego nauczania na Pomorzu podczas II wojny światowej.

Urodziła się w 1892 roku w Łęgu koło Chojnic w rodzinie rolniczej. Szkołę powszechną ukończyła w Łęgu, później kształciła się w Poznaniu. Po I wojnie światowej zaczęła uczęszczać na kursy nauczycielskie w Toruniu, gdzie uzyskała kwalifikacje do wykonywania tego zawodu. W 1920 roku rozpoczęła pracę w Rytle, a następnie w Chojnicach, gdzie w 1935 roku została mianowana na kierowniczkę Szkoły Powszechnej nr 2, którą to funkcję pełniła do wybuchu II wojny światowej.

W 1939 roku, na samym początku okupacji, zorganizowała w Chojnicach tajne nauczanie na poziomie podstawowym i średnim. Początkowo, ze względu na niebezpieczeństwo, na kompletach na poziomie szkoły podstawowej, uczestniczyło niewiele osób – od trzech do sześciu. W następnych latach liczba ta sukcesywnie wzrastała: w roku szkolnym 1941/1942 w tajnej szkole uczyło 16 nauczycieli i uczęszczało do niej 85 uczniów, zaś pod koniec wojny zarówno uczniów, jak i nauczycieli było już dwukrotnie więcej (Mahrburg 1984: 193). Dodatkowo Szablewska zainicjowała tajne nauczanie także w innych powiatach: kościerskim, starogradzkim i tczewskim. W latach 1941–1944 zorganizowała w Chojnicach kurs języka francuskiego i angielskiego oraz kursy przygotowujące do zawodu nauczyciela. Wszyscy uczestniczący w projekcie nauczyciele i nauczycielki gromadzili polskie książki i kompletowali polskie czasopisma, które stały się własnością Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chojnicach oraz Czersku i były regularnie wypożyczane wszystkim potrzebującym. W 1942 roku Szablewska została mianowana kierowniczką tajnego nauczania w całym powiecie chojnickim.

Szablewska aktywnie działała także w Wydziale Opieki Społecznej Okręgowej Delegatury Rządu RP na Kraj, funkcjonującego w blisko dwudziestu dwóch miejscowościach jako Pomorski Komitet Tajnej i Zorganizowanej Opieki Społecznej. Komitet ten miał za zadanie udzielanie wsparcia rodzinom polskim w trudnych warunkach. Wysyłał również pieniądze, odzież i żywność więźniom obozów koncentracyjnych i obozów pracy. Roztaczał opiekę nad prześladowanymi, ukrywającymi się oraz jeńcami z innych krajów. Dostarczał także lekarstwa i środki medyczne lekarzom, którzy potajemnie leczyli Polki i Polaków.

Po wojnie Szablewska została kierowniczką Szkoły Podstawowej nr 2 w Chojnicach. Gdy w latach pięćdziesiątych zwolniono ją ze względów politycznych, pracowała w chojnickim internacie przy Liceum Ogólnokształcącym jako kierowniczka działu gospodarczego. Później wróciła do nauczania w szkole podstawowej.

Była kilkakrotnie nagradzana za swoje zasługi. W 1929 roku odznaczono ją Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, a w 1946 – Medalem Zwycięstwa i Wolności. Rok później dostała Srebrny Krzyż Zasługi, a w 1958 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. W 1980 roku została wpisana do Honorowej Księgi Zasłużonych dla Chojnic.

Zmarła 27 października 1980 roku w Chojnicach. Pośmiertnie przyznano jej Medal Edukacji Narodowej.

Bibliografia

Akta Franciszki Szablewskiej, należące do Fundacji gen. Elżbiety Zawackiej,
za: <http://kpsc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=195626&from=pubindex&dirids=135&lp=1521>. Dostęp: 4.11.2018.

Ciechanowska K., Ciechanowski K., *Tajna działalność kulturalno-oświatowa na Pomorzu w latach 1939–1945*, Gdańsk 1975.

Mahrburg J., *Franciszka Szablewska*, [w:] *Zasłużeni Pomorzanie w latach II wojny światowej. Szkice biograficzne*, Wrocław 1984, s. 192–195.

Mahrburg J., Sztygowska E., *Franciszka Szablewska ps. Józia (1892–1980). Organizatorka tajnego nauczania i opieki społecznej w powiecie Chojnickim*, „Biuletyn Fundacji Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”, Toruń, 2003, nr 1/44, s. 17–19.

Represje i konsolidacja, <http://www.historiachojnic.com/ii-wojna-swiatowa/13-z-kart-historii/ii-wojna-swiatowa/108-represje-i-konsolidacja.html>. Dostęp: 4.11.2018.

Autorka: Anna Zielińska-Fedoruk

WANDA SZCZEPUŁA

1916-2014

(Wł. Stanisława Wanda Szczepuła) – pierwsza w historii Politechniki Gdańskiej kobieta z tytułem profesorskim, opracowała sześć patentów. Urodziła się w 1916 roku, zmarła w 2014.

Urodziła się w 1916 roku w Austrii, jednak dzieciństwo i młodość spędziła na Kresach, tam też rozpoczęła studia rolnicze na Wydziale Rolno-Lasowym Politechniki Lwowskiej w Dublanach. Tytuł inżyniera i magistra nauk rolniczych zdobyła na Uniwersytecie Jagiellońskim. Pracę podjęła na Politechnice Gdańskiej jako asystentka w Katedrze Środków Żywności. Równolegle pracowała na jedną czwartą etatu w przetwórni jajczarskiej. To tam opracowała 6 patentów – w tym 3 wspólnie z mężem. Najważniejszy dotyczył zmiany sposobu pasteryzacji masy jajowej; było to szczególnie ważne ze względu na to, że w tym czasie Polska była liderem w jej eksporcie do Anglii. Patent wzbudził zainteresowanie samego premiera Józefa Cyrankiewicza, a Szczepuła dostała zaproszenie na staż w Instytucie Naukowym Niskich Temperatur w Cambridge.

W 1957 obroniła doktorat, a cztery lata później uzyskała habilitację. W 1972 została pierwszą profesorką Politechniki Gdańskiej. Na uczelni zwracała uwagę na to, że kobiety są w trudniejszej sytuacji niż mężczyźni, a przecież wiele z nich chce realizować się również w pracy zawodowej, dlatego jej asystentkami często były właśnie kobiety. Warto też wspomnieć, że profesor Szczepuła była świetną dydaktyczką, sale wykładowe podczas prowadzonych przez nią zajęć z mikrobiologii technicznej były wypełnione po brzegi, a jej wykłady były merytoryczne i okraszone ciekawostkami oraz nowinkami ze świata nauki. Jej kariera w przemyśle, tak jak w nauce, nie zwalniała tempa. Profesor m.in. pomagała w opracowaniu receptury popularnych lodów Calypso – stworzyła dla nich standardy chemiczne i mikrobiologiczne.

Jej córki wspominają ją jako osobę pogodną i wyrozumiałą, która mimo pracy naukowej potrafiła znaleźć czas dla rodziny i stworzyć ciepły, radosny dom (Siemińska 2014: 10). Jak sama mówiła w rozmowie z Jackiem Gilewiczem: „Pracy zawsze poświęcałam bardzo dużo czasu. Jednak to rodzina była dla mnie najważniejsza” (Gilewicz 2006: 133).

Zmarła w wieku 98 lat, została pochowana na cmentarzu komunalnym w Sopocie.

Bibliografia

Gilewicz J., *Mikrobiologia z Leninem w tle*, [w:] *Znani nieznani. Opowieści o gdańszczanach. Część 3*, pod red. Marzeny Burczyckiej-Woźniak, Gdańsk 2006., s. 129-134.
Siemińska D., *Twarze Politechniki. Fachowość i klasa. Prof. Stanisława Wanda Szczepuła (1916-2014)*, „Pismo PG”, 2014, 6/7, s. 9-10.

Autorka Anna Zakrzewska

OTYLIA SZCZUKOWSKA

1900-1974

Otylia Szczukowska (z domu Schornak) – ceniona rzeźbiarka oraz propagatorka sztuki ludowej, związana z Kaszubami i Kociewiem. Zdobywczyni wielu nagród i wyróżnień lokalnych oraz międzynarodowych.

Urodziła się 20 stycznia 1900 roku w miejscowości Zelewo w powiecie wejherowskim, jednak dzieciństwo (jak sama wspomina – bardzo szczęśliwe) i młodość spędziła na Kociewiu w okolicach miejscowości Skórcz. Tam też ukończyła szkołę powszechną, następnie już w Gdańsku niemiecką żeńską szkołę ponadpodstawową. Wspierana przez ojca, rozwijała zainteresowania etnografią

i wzornictwem ludowym oraz uczyła się rzeźby i malarstwa. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości aktywnie uczestniczyła w kociewskim życiu społeczno-kulturalnym oraz oświatowym, między innymi poprzez wspieranie czytelnictwa. W roku 1935 osiadła w Wejherowie, gdzie wyszła za mąż za sędziego Stefana Szczukowskiego i doskonalila swój warsztat pracy. Tworzyła w drewnie rzeźby i zdobione przedmioty użytkowe, a także przygotowywała rysunki ornamentów ludowych typowych dla Kaszub i Kociewia, które później stanowiły dla niej inspirację do ozdabiania własnych prac. Praca dała jej finansową niezależność, dzięki czemu często podróżowała na Kociewie, by móc propagować tam kaszubski folklor oraz zdobywać nowe inspiracje do własnej twórczości. Druga wojna światowa niestety przerwała ten pomyślny dla artystki czas. Zarówno ona, jak i jej mąż zostali wysiedleni z Wejherowa i rozdzieleni. Szczukowska wróciła na Kociewie, gdzie starała się chronić przed okupantem dorobek naukowy i artystyczny swój i ojca, a jej mąż został osadzony w obozie Stuthoff, gdzie zginął w 1945 roku. W późniejszym czasie podjęła pracę na roli w miejscowości Zajączek, by przetrwać wojnę. Nadal w miarę możliwości tworzyła i marzyła o szerzeniu wiedzy o sztuce Kociewia i Kaszub. W swoich wspomnieniach podkreślała, że dążyła do stworzenia takich warunków, aby móc „swoją wiedzę i umiejętność przekazywać młodszemu pokoleniu” (Borzykowski 2016: 111).

Po zakończeniu wojny, z bagażem trudnych doświadczeń powróciła do Wejherowa, by na nowo odkryć swoją życiową ścieżkę i nawiązać kontakt z żyjącymi przyjaciółmi. Z ich pomocą oraz dzięki własnemu uporowi i dociekliwości udało jej się odnaleźć urnę z prochami męża oraz rodzinne pamiątki. Stopniowo zaczęła ponownie angażować się w życie kulturalne regionu oraz tworzyć. Na pewien czas objęła kierownictwo w pracowni rzeźby w wejherowskiej Cepelii. Społecznie wspierała lokalny warsztat zabawkarski, czuwała też nad renowacją niektórych rzeźb w Katedrze Oliwskiej.

Na rozwój naukowy nie szczędziła nigdy czasu. To właśnie w okresie powojennym nawiązała współpracę z Zakładem Etnologii i Etnografii UMK w Toruniu, z którym udawała się w podróże pomorzoznawcze. Współpraca ta zaowocowała również wieloletnią, inspirującą przyjaźnią z profesorką Bożeną Stelmachowską, wybitną badaczką kaszubszczyzny. Krótko po sześćdziesiątych urodzinach w wyniku wylewu musiała przerwać zawodową pracę twórczą, ale w zamian stała się mentorką i nauczycielką dla lokalnych młodych artystów.

W 1967 roku założyła szkołkę rzeźbiarską, a jej członkom bezinteresownie oddała do dyspozycji swoją pracownię i wspierała wiedzą oraz doświadczeniem, by zgodnie ze swoim marzeniem krzewić wśród młodzieży zamiłowanie do sztuki regionalnej. Niektórzy z jej wychowanków to dziś znani i cenieni artyści oraz lokalni działacze.

Zmarła 24 września 1974 roku w Wejherowie, cztery lata po zorganizowanych przez miasto obchodach jej pięćdziesięciolecia pracy dla Kaszub.

Bibliografia

Bolduan T., *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk 2002.

Borzykowski J., *Pro memoria Otylia Szczukowska (1900–1974)*, Gdańsk/Wejherowo 2016.

Lewicka-Depta Z., *Otylia Szczukowska*, „Internetowy polski słownik biograficzny”, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/otylia-szczukowska>. Dostęp 15.10.2018.

Trojanowska I., Ostrowska R., *Bedeker kaszubski*, Gdańsk 1978.

Autorka: Natalia Lewandowska

JÓZEFINA SZELIŃSKA

1905-1991

Nauczycielka, bibliotekarka, tłumaczka. Urodziła się 5 stycznia 1905 roku w Brzeżnach, a zmarła 11 lipca 1991 w Gdańsku.

Józefina Szelińska przyszła na świat w rodzinie żydowskiej. Jej ojciec, adwokat Zygmunt Schrenzel, zmienił nazwisko na Szeliński po przejściu na katolicyzm. Dzieciństwo spędziła w Janowie pod Lwowem. W 1929 roku ukończyła studia na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie uzyskała stopień doktora filozofii w zakresie polonistyki i historii sztuki jako przedmiotu dodatkowego. Dwa lata później uzyskała stopień magistra polonistyki (dyplom obroniła u profesora Juliusza Kleina). Rok później zdała egzamin państwowy i uzyskała uprawnienia nauczycielskie. Pracowała w szkołach w Jarosławiu oraz w Drohobyczu, gdzie poznała Brunona Schulza, swojego przyszłego narzeczonego. W 1934 roku wyjechała jednak z Drohobycza i podjęła pracę w Głównym Urzędzie Statystycznym w Warszawie.

Przyjmuje się, że jest co najmniej współautorką polskiego przekładu Procesu Franza Kafki, pod którym podpisał się tylko Bruno Schulz. W okresie 1934-1937 narzeczeni podtrzymywali kontakt listowny oraz podejmowali działania w kierunku zalegalizowania związku, które zakończyły się fiaskiem i rozstaniem. W tym okresie nastąpiła też pierwsza, nieudana próba samobójcza Szelińskiej.

W czasie II wojny światowej Józefina Szelińska ukrywała się w Warszawie i okolicach, między innymi w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach. Po zakończeniu wojny przyjechała do Gdańska i zamieszkała w dzielnicy Wrzeszcz. W latach 1948-1949 pracowała jako nauczycielka języka polskiego w I Liceum Ogólnokształcącym w Gdańsku. Dobrze wspomiana przez uczniów, rozwijała zamiłowanie do literatury w organizowanych przez siebie grupach dyskusyjnych. W latach pięćdziesiątych przeszła do pracy w Bibliotece Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (dziś Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego). Była twórczynią i wieloletnią kierowniczką tej placówki. Jednak w 1968 roku, na fali nastrojów antysemitycznych, złożyła rezygnację z zajmowanej funkcji. Aż do emerytury w 1973 roku była szeregowym pracownikiem biblioteki.

W latach powojennych prowadziła też bogatą korespondencję z Jerzym Ficowskim, poetą i biografem Brunona Schulza, będąc dla niego cennym, choć anonimowym źródłem informacji (prosiła o nieujawnianie swoich personaliów). Schorowana i samotna, podjęła drugą w swoim życiu próbę samobójczą, tym razem udaną, w 1991 roku. Jest pochowana na Cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku. W 2015 roku pisarka i biografistka Agata Tuszyńska poświęciła jej swoją książkę, *Narzeczone Schulza*.

Bibliografia

Tuszyńska, A., *Narzeczone Schulza*, Kraków 2015.

Gdańska Jedyńka. 60 lat I Liceum Ogólnokształcącego w Gdańsku (1945-2005), red. K. Budna i in., Gdańsk 2005.

Autorka: Anna Sadowska

URSZULA ANNA ŚWIĘTOCHOWSKA

1932-2014

Urszula Anna Świętochowska (z domu Lesiak) – urodziła się 9 stycznia 1932 roku w Białej Rawskiej. Córka Franciszka i Marianny z Maciejewskich, nauczycielka, naukowczyni, politolożka, historyczka.

W roku 1951 ukończyła Liceum Pedagogiczne w Zgierzu. W 1954 roku zamieszkała w Gdańsku, pracowała w szkolnictwie podstawowym, jednocześnie studiując w systemie wieczorowym historię w Wyższej Szkole Pedagogicznej. Po ukończeniu studiów została zatrudniona w Liceum Pedagogicznym w Gdańsku, a także w Zakładzie Metodyki Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Od 1969 roku związała się na stałe ze szkolnictwem wyższym, w 1970 roku zdobyła tytuł doktora i została adiunktem w Instytucie Nauk Politycznych na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Włączyła się w nurt badań międzynarodowych nad światowymi systemami edukacyjnymi.

W 1979 roku uzyskała stopień naukowy doktora habilitowanego i objęła stanowisko docenta, następnie profesora uczelnianego UG. Była kierowniczką Zakładu Dydaktyki Nauki o Polityce, a następnie Zakładu Nauki o Polityce i Społeczeństwie. Przyczyniła się do powstania w 1994 roku zeszytów naukowych „Cywilizacje w Czasie i Przestrzeni” (od 2003 „Cywilizacja i Polityka”) i weszła w skład ich kolegium redakcyjnego i rady programowej. Ukoronowaniem jej badań i rozważań dotyczących edukacji było wiele opublikowanych artykułów oraz książka: Systemy edukacyjne cywilizacji przełomu XX i XXI wieku. Z myślą o nauczycielach napisała podręcznik metodyki nauczania wiedzy o społeczeństwie. Istotne miejsce w jej polu zainteresowań zajęła też problematyka szeroko rozumianych przemian kulturowo-edukacyjnych. Opublikowała szereg artykułów z tego zakresu oraz monografię Patologie cywilizacji współczesnej. Brała udział w wielu programach naukowo-badawczych, organizowała konferencje i redagowała książki oraz czasopisma.

Dała się poznać jako badaczka odważnie przedstawiająca wizję rozwoju edukacji, nie obawiającej się stawiania trudnych pytań. Opowiadała się za alternatywnością modeli kształcenia dostosowanych do potrzeb i zainteresowań nawet niewielkich grup społecznych. Przez trzydzieści pięć lat zajmowała się problematyką światowych systemów edukacyjnych, wiele uwagi poświęcając rzeczywistości polskiej. Interesowały ją zwłaszcza obszary edukacji pozaszkolnej, które uważała za szczególnie marginalizowane.

W całokształcie jej działalności można dostrzec wielką wrażliwość na sprawy społeczne, pracowitość, poszukiwanie prawdy, odwagę w stawianiu pytań badawczych oraz poszukiwaniu na nie odpowiedzi. We wspomnieniach znających ją osób zapisała się jako wyjątkowo życzliwa osoba tak dla swoich uczniów i uczennic, jak i współpracowników oraz współpracowniczek.

Za swoją działalność była wielokrotnie nagradzana nagrodami Rektora Uniwersytetu Gdańskiego, a także odznaczeniami państwowymi, z których, jak sama mówiła, najwyżej ceniła Medal Edukacji Narodowej.

Zmarła 8 czerwca 2014 roku w Gdańsku, jest pochowana na cmentarzu Srebrzysko.

Bibliografia

Chodubski A., Polak E. (red.), *Stawiać pytania szukać odpowiedzi. Książka dedykowana Profesor Urszuli Świętochowskiej*, Sopot 2008.

Świętochowska U., *Metodyka nauczania wiedzy o społeczeństwie*, Gdańsk 1988.

Świętochowska U., Ślęzak-Leska J., *Patologie cywilizacji współczesnej*, Toruń 1996.

Świętochowska U., *Patologie cywilizacji współczesnej*, Toruń 1998.

Świętochowska U., *Systemy edukacyjne cywilizacji przełomu XX i XXI wieku*, Toruń 2000.

Autorka: Elżbieta Podoska-Filipowicz